

Bindeleddet mellem øst og vest

En ny analyse af mulige produktionssteder for guldsmykkerne fra Fæsted afslører spændende nyt om de øst-vestgående relationer i vikingetidens Danmark.

Af amatørarkæolog Flemming Fabriciusen-Nielsen, museumsinspektør Lars Grundvad, Museet Sønderkov og ph.d.-stipendiat Sandie Holst, Nationalmuseet

I 2016 så den store guldskat, Fæstedskatten, dagens lys ved Harreby i Sønderjylland. Den rummer ca. 1,5 kg guld samt en smule sølv og dateres til midten af 900-tallet. Fæstedskatten er efterhånden velbeskrevet i Skalkregi (Skalk 2016:5, 2017:3 og 2022:4). Det samme kan siges om det samlede Tissøkompleks på Vestsjælland. Bedst kendt fra Tissø er nok den 1,83 kg store vikingetids guldhalsring, som blev fundet i 1977 (Skalk 1977:3). Begge lokaliteter har afsløret stor rigdom og levn efter kongsgårde, som er præget af en række karakteristiske ligheder, der har været med til at definere, hvordan vi formoder elitens ejendomme og residenser i sen germansk jernalder og vikingetid har set ud. Det er da også blevet foreslået, at både Tissø og Fæsted kan have været under kongeligt eje eller administration. Med en spændende ny opdagelse synes disse kongsgårde at komme tættere på hinanden.

Guldfuglen fra Fæsted

Vender vi først blikket mod Fæsted, så har der længe været

vished om, at en andel af Fæstedfundene kan være produceret over forme, de såkaldte patricer, som er fundet i Hedeby havn. Altså har vi, måske ikke overraskende, en forbindelse mellem den kongeligt administrerede handelsby, Hedeby, og kongsgården ved Fæsted/Harreby nordvest for Hedeby. Nu har en ny gennemgang af metaldekteorfund fra Tissø så sandsynliggjort, at Fæstedskattens oprindelse måske også trækker tråde til Tissø.

Blandt Fæstedfundene er der et rovfugleformet guldedhæng (fig. 1 øverst). Smykket består af en simpel, flad bagplade, som er skåret til efter smykkets overordnede form. Smykkets forside er til gengæld banket ud over en patrice (fig. 2), samt forstærket motivmæssigt ved brugen af både påloddede guld-kugler og guldråde formet som perlebort, en såkaldt granulerings- og filigranteknik. Fuglen er forenklet, og kan derfor være lidt svær at se ved første øjekast. Hovedet ses i profil kiggende mod venstre. Det krumme næb hviler nærmest på skulderen,

Fig. 1: Øverst ses guldfuglen fra Fæstedskatten (højde: 24 mm) og nederst patricen fra Tissø (højde: 26 mm). Fotos: Nick Schaadt, Museet Sønderkov og Søren Greve, Nationalmuseet.

mens øjet fremstår som en velplaceret guldkugle. Ud fra den cirkelrunde krop stritter to vinger, der i en 90 graders vinkel drejer ned mod fuglens halefjer, som er gengivet ved tre rækker af guldkugler.

Et fantastisk sammenfald

Det sammenlignelige fund fra Tissø er ikke et smykke, men derimod formen til et smykke; en patrice (fig. 1 nederst). Der er tale om en genstand lavet i kobberlegering, og ved første øjekast virker fundet usædvanlig groft udført for sin samtid, som ellers er kendetegnet ved smukt udført håndværk. Formen er plastisk, og trods den grove bearbejdning vil man bemærke, at der er tale om en patrice, som tydeligt viser den samme grundform som guldfuglen fra Fæsted. Hovedet ses således i profil kiggende til venstre, næbbet ligger på skulderen, mens vingerne også har samme form som guldfuglen. Mest interessant er dog, at den højre vinge stritter ud af cirkelkroppen mere centralt end den venstre, hvilket også ses på selve smykket. Endvidere ses der tydeligt tre halefjer på både patrice og smykke. Størrelsesmæssigt er der en ganske lille afvigelse på ca. 2 mm i højden. Men små afvigelser er acceptable, idet smykkerne vil afvige en smule for hver gang, patricen anvendes – f.eks. som følge af guldbladdens størrelse og afklipping efter prægning. Desuden kan selv en relativt groft udført prægning ”reddes” eller forstærkes visuelt med en veludført efterbehandling med granulering og filigran. Det er værd at bemærke, at ethvert

Fig. 2: Illustration, der viser processen med udhamring over en form, en såkaldt patrice. Til venstre ses patricen, og til højre er der hamret guldblik over patricen. Motivet præges på denne måde i guldet. Foto og guldbearbejdning: Mathias Vidas Olsen.

smykke lavet over en patrice vil være unik i detaljen. Der er altså meget, der peger i retning af, at de to fugleformede fund sammen danner par, og at de måske er det første, mere direkte, tegn på samhørighed mellem to af 900-tallets absolutte aristokratiske miljøer.

Et velkendt motiv

At en rovfugl er blandt de motiver, der ses ved både Tissø og Fæsted er nok ikke tilfældigt. Netop rovfuglen blev allerede i den mægtige romerske hær anvendt som et tegn på magt. Især romerske sværdbæltebeslag fra f.eks. Illerup Ådal er karakteristiske (fig. 3). Denne brug af rovfugle må derfor

have været kendt i Norden i samtiden, eftersom de ses i de store moseofferfund dateret til 200-300-tallet. Ligeledes var rovfuglene velkendte i de elitære miljøer, der regerede på kontinentet, da Romerriget blev presset udi kollaps i slutningen af 400-tallet. Således fremviste både vest- og østgoterne fuglesmykker med kroppe, vinger, halefjer og sidevendt hoved udført på nærmest identisk vis allerede ved denne tid.

Fra 900-tallet, hvor Fæsted guldfuglen er fra, er udformningen også velkendt, blandt andet fra den såkaldte Raven Penny, en mønt, der blev slået af den skandinaviske Kong Anlaf Guthfrithsson i York i 939-941

(fig. 4). Der findes tilmed andre variationer af rovfugle fra Tissø, hvor Tissø-ørnen nok er blandt de bedste eksempler på, hvor udsøgt rovfuglene blev udført i vikingetidens aristokratiske miljøer (fig. 5).

Bindeleddet mellem øst og vest

Vi ved allerede, hvordan de store kongsgårde har dannet rammerne om intense handels- og håndværksaktiviteter, ligesom store religiøse festivaler sandsynligvis har spillet en central rolle i stedernes DNA. Disse begivenheder har bundet kongsgårdene sammen, og udformningen af gårdene og de aktiviteter, vi kan spore arkæologisk, peger da også mod et mere organiseret samspil, i hvert fald handelsmæssigt, pladserne imellem. Folk har rejst og interageret, og kongsgårdene har således spillet en vigtig social rolle på tværs af regioner, landsdele og

endda kulturer. Det interessante er, at med rovfugle-koblingen mellem Fæsted og Tissø, så går vi et niveau op; rovfuglen, som det er redegjort for her, skal nemlig ses i forbindelse med de folk, der har haft ledende roller i vikingetidens samfund. Hvor handel eksempelvis ofte indbefatter rejser og interaktion på flere områder, så har vi altså her med stor sandsynlighed, et mere konkret eksempel på et direkte samspil mellem de ledende personer på Vestsjælland og i det sydlige Jylland.

På den måde kan guldfuglen og patricen også være med til at vidne om et Danmark, som måske var mere samlet og sammenhængende allerede under Kong Gorm den Gamle og Dronning Thorvi (Thyras oprindelige nordiske navn), end hvad man tidligere har givet dem æren for. I hvert fald er vi kommet et lille skridt nærmere bindeleddet mellem øst og vest. 📍

Fig. 5: Tissø-ørnen har hovedet vendt frontalt, men har ellers stilmæssige ligheder med fuglen fra Fæsted. Forgyldt sølv, højde: ca. 48 mm. Foto: Pia Brejnholt, Nationalmuseet.

Fig. 3: Romersk sværdbæltebeslag i bronze, fra 200-tallet, fundet i Illerup Ådal. Beslaget har Jupiters ørn centralt placeret. Foto: Rógvi N. Johansen, Moesgaard Museum.

Fig. 4: Raven Penny, sølvmønt slået af Kong Anlaf Guthfrithsson 939-941. © The Trustees of the British Museum.